

પર્યાવરણ મિત્ર

લોકસભા ચૂંટણી ઢંઢેરામાં પર્યાવરણીય બાબતો

આપણાં દેશમાં જૂન-2024માં અઢારમી લોકસભાનું ગઠન થશે તે માટે એપ્રિલ-મે-જૂન મહિનામાં સાત તબક્કામાં ચૂંટણી યોજાશે. ચૂંટણી પૂર્વે વિવિધ રાષ્ટ્રીય અને પ્રાદેશિક પક્ષો પોતાના ચૂંટણી ઢંઢેરા બહાર પાડતા હોય છે. ચૂંટણી ઢંઢેરો એક રીતે વચનપત્ર છે કે અમારો પક્ષ સત્તા આરૂઢ થશે તો અમે આ કામો કરીશું. જો કે, અગાઉના અનુભવો જોતા ચૂંટણી ઢંઢેરાનું કોઈ વિશેષ મહત્વ રહ્યું નથી. ઘણી વખત તો એક-બે ચરણની ચૂંટણીઓ પત્યા પછી ઢંઢેરા બહાર પડતા હોય છે. આ ચૂંટણી ઢંઢેરો એ કાયદેસરનો દસ્તાવેજ નથી એટલે જો તેમાં આપેલા વચનો પાળવામાં ના આવે તો કોઈ નાગરિક કોઈ રાજકીય પક્ષ સામે કાનૂની કાર્યવાહી ના કરી શકે. એટલેકે, માત્ર આ ઢંઢેરાઓ નીતિમત્તા અને પ્રામાણિકતા પર આધાર રાખે છે. હા, જે પક્ષ સત્તા પર આવે તે પોતે આપેલા વચનો ના પાળે તો તેને આધારે નાગરિકો પક્ષની પ્રતિષ્ઠા અને નૈતિક મૂલ્યો સામે સવાલ કરીને નક્કી કરી શકે છે.

અલબત્ત, પંચોતેર વર્ષ જૂની આપણી લોકશાહીના નાગરિકો આ ચૂંટણી ઢંઢેરા વાંચતા પણ નથી. કહેવાતી “મઘર ઓફ ડેમોક્રેસી” ના નાગરિકો બંધારણ કરતા ધર્મ, જાતિમાં વિભાજીત થયેલા જોવા મળે છે. કમનસીબે યુવાનો અને નાગરિકોને પ્રાંતવાદ, ધર્મ, જાતિવાદ અંગે જે રીતે રાજકીય પક્ષોએ વિષયો જકડી લીધા છે અને ચૂંટણી ઢંઢેરો એક ઔપચારિકતા બની રહી છે.

માર્ચ - એપ્રિલ 2024

અંક 309 - 310

સંપાદન મહેશ પંડયા		સંપાદકીય માર્ગદર્શન ફાલ્ગુની જોષી
ફક્ત ખાનગી વિતરણ અને શૈક્ષણિક હેતુ માટે જ (અનિયતકાલીન)		

અલબત્ત, પંચોતેર વર્ષ જૂની આપણી લોકશાહીના નાગરિકો આ ચૂંટણી ઢંઢેરા વાંચતા પણ નથી. કહેવાતી “મઢર ઓફ ડેમોક્રેસી” ના નાગરિકો બંધારણ કરતા ઢર્મ, જાતિમાં વિભાજીત થયેલા જોવા મળે છે. કમનસીબે યુવાનો અને નાગરિકોને પ્રાંતવાદ, ઢર્મ, જાતિવાદ અંગે જે રીતે રાજકીય પક્ષોએ વિષયો જકડી લીધા છે અને ચૂંટણી ઢંઢેરો એક ઔપચારિકતા બની રહી છે.

આ અઢારમી સંસદ (લોકસભા) માટે બે મુખ્ય રાષ્ટ્રીય પક્ષોના ઢંઢેરા વિષે ચર્ચા કરવી છે. ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રસ અને ભારતીય જનતા પાર્ટી.

31 માર્ચ, 2024ના રોજ ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રસ ઢ્વારા “ન્યાય પત્ર” પ્રથમ ચરણની ચૂંટણી પહેલા 19 દિવસ પહેલા બહાર પાડયો. ભારતીય જનતા પાર્ટી એ 14 એપ્રિલ, 2024ના રોજ મોદી કી ગેરંટી 2024 ને નામે ચૂંટણી ઢંઢેરો બહાર પાડયો. જે ચૂંટણીના પહેલા ચરણના માત્ર પાંચ દિવસ પહેલા જ બહાર પાડયો.

ભારતીય જનતા પાર્ટીના ઢંઢેરામાં પાન નંબર 67 પર મોદી કી ગેરંટી ફોર સસ્ટેનેબલ ભારત હેઠળ પર્યાવરણની વાત મૂકાઈ છે જ્યારે કોંગ્રસના “ન્યાય પત્ર”ના 42 નંબરના પાને પર્યાવરણને દસમાં પ્રકરણ તરીકે સ્થાન આપ્યું છે. જેમાં પર્યાવરણ, કલાયમેટ ચેઈન્જ, ડીઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ, વોટર મેનેજમેન્ટ અને સેનિટેશનની વાત કરી છે.

કોંગ્રસે તેના ન્યાય પત્રમાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓની ખાત્રી આપી છે.

- Enviroment Protection And Climate Change Authorityની સ્થાપના કરવામાં આવશે જે પર્યાવરણ માંપાંકો નિર્ધારિત કરશે તેમજ રાષ્ટ્રીય અને રાજ્યના કલાઈમેટ ચેઈન્જ એક્શન પ્લાનનું મોનીટરીંગ કરશે.
- ગ્રીન ન્યુ ડીલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કાર્યક્રમ કરશે જે રીન્યુંએબલ એનર્જી તથા સસ્ટેનેબલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર થકી ગ્રીન જોબ્સ ઉભી કરશે.
- નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામને મજબૂત કરીને હવા પ્રદૂષણ નિયંત્રણ અંગે તાત્કાલિક પગલા ભરશે.
- ઉઢોગોના એક્લ્યુઅન્ટ નદીઓ અને તળાવોમાં છોડવાનું બંધ કરાવશે.
- યોગ્ય રીતે દરિયાકિનારાનું રક્ષણ કરવામાં આવશે જેથી માછીમારોને નુકસાન ના થાય.

ગટરમાં મનુષ્યને ઉતારવા જોઈએ નહિ તેને માટે આધુનિક સાધનો વિકસવાશે તેમ છતાં જો કોઈ મનુષ્યનું ગટરમાં ઉતરતા મોત થાય તો 30 લાખ રૂપિયાનું વળતર આપવામાં આવશે.

ભારતીય જનતા પક્ષ ઢ્વારા પર્યાવરણ અંગેના નીચેના મુદ્દાઓની વાત સામેલ કરવામાં આવી છે.

- આ ચૂંટણી ઢંઢેરામાં હવાની ગુણવત્તા સુધારવાની વાત કરાઈ છે. 131 શહેરોમાં હવા પ્રદૂષણ ઘટે તેવા કાર્યક્રમ ઘડીશું.
- એફોરેસ્ટેશન અને એગ્રો-ફોરેસ્ટ્રીને મહત્વ આપશે. હિમાલયન ઇકોલોજી જાળવવા પ્રયત્નો કરશે.

- દરિયાકિનારાને રક્ષિત કરવામાં આવશે જેથી દરિયાકિનારાના લોકોને નુકસાન ના થાય.
- ગ્રીન ક્રેડીટ કાર્યક્રમને વિસ્તૃત કરવા સાથે આદર્શ રાષ્ટ્રીય ઈ-વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ કાર્યક્રમ બનાવવામાં આવશે.
- સૂર્યઘર, રેલ્વે ઇલેક્ટ્રીફિકેશન, ઈ-બસ, તેમજ ઇલેક્ટ્રિક વાહનોને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે જેને લીધે આપણા શહેરો સ્વચ્છ રહે.

દરમિયાન, ભારતના વિવિધ સ્વૈચ્છિક સંગઠનોના મંચ “વિકલ્પ સંગમ” ના સભ્યોએ પણ લોકોનો ચૂંટણી ઢંઢેરો બહાર પાડીને વિવિધ રાજકીય પક્ષો સમક્ષ પોતાની માંગણીઓ રજૂ કરી છે. 13 મુદ્દાના માંગપત્રમાં નબળા વર્ગો તરફ વિશેષ બજેટ ફાળવવા સૂચવ્યું છે. આર્થિક અસમાનતા ઘટાડવા, નિર્ણય પ્રક્રિયાઓમાં લોકોની ભાગીદારી, લોકો માટે બનતા બધા કાર્યક્રમમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારી બંને હોવા જોઈએ.

મહેશ પંડ્યા

ક્રમ	અનુક્રમણિકા	પાના નં
1	લોકસભા ચૂંટણી ઢંઢેરામાં પર્યાવરણીય બાબતો	1
2.	રરમી એપ્રિલ, વિશ્વ ઘરતીદિન - પૃથ્વીના શત્રુ પ્લાસ્ટિકને પરાસ્ત કરીએ	4
3	20 માર્ચ: વિશ્વ ચકલી દિવસ - લુપ્ત થઈ રહેલી ચકલીનો કલરવ ગુંજતો રાખવા ચકલીઘર વિતરણની યુવાઓની પહેલ	8
4	અમદાવાદ શહેરને ઝીરો વેસ્ટ શહેર બનાવવા આપણે શું કરીએ ? કચરા વ્યવસ્થાપનમાં મહિલાઓની ભૂમિકા	10
5	ગ્રીન કેટાલિસ્ટ પ્રવૃત્તિઓ - યુવામિત્રોની પર્યાવરણ બચાવવાની કામગીરી	11
6	પર્યાવરણીય સમાચાર	13
7	વિધાનસભામાં પર્યાવરણીય બાબતો	16
8	મૌસમ પરિવર્તન અને આપણે Schemes for Climate Change Resilience -2024-25	18

૨૨મી એપ્રિલ, વિશ્વ ધરતીદિન પૃથ્વીના શત્રુ પ્લાસ્ટિકને પરાસ્ત કરીએ

નરેશ ઠાકર

યુએન-યુનાઈટેડ નેશન્સ 'ધરતીમાતાના સંરક્ષણ' સહિત વિવિધ મુદ્દાઓ પર ધ્યાન આપે છે. યુએનની સામાન્ય સભાએ વર્ષ 2009માં, 22મી એપ્રિલના દિવસને 'આંતરરાષ્ટ્રીય મધર અર્થ ડે' અર્થાત્ 'વિશ્વ ધરતીદિન' તરીકે જાહેર કરેલ છે. છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી, અમેરિકા સ્થિત 'અર્થ ડે નેટવર્ક', નામની બિનસરકારી સંસ્થા, અલગ ટ્રેડમાર્ક હેઠળ વિશ્વ ધરતીદિનની ઉજવણી અંગે થીમ અને કાર્યક્રમો જાહેર કરે છે. વર્તમાન વર્ષે પણ આ સંસ્થાએ ધરતીદિન - ૨૦૨૪ માટેનું થીમ/વિષયવસ્તુ અંગ્રેજીમાં 'પ્લેનેટ વર્સિસ પ્લાસ્ટિક', જાહેર કર્યું છે. જેની સરળ સમજ માટે 'પૃથ્વીના શત્રુ પ્લાસ્ટિક્સને પરાસ્ત કરીએ' ગણી શકાય.

છેલ્લાં ઘણા દાયકાઓથી ધરતીમાતાનું અતિશય શોષણ અને દોહન થઈ રહ્યું છે. કુદરતી સંસાધનો અને ભૂગર્ભ

જળનું બેફામ શોષણ, જંગલોનું નિકંદન, હાનિકારક વાયુઓનું ઉત્સર્જન જેવી આપણી અનેક વિનાશકારી પ્રવૃત્તિઓના કારણે ક્લાયમેટ ચેન્જ, ગ્લોબલ વોર્મિંગ, વરસાદની અનિયમિત વધ-ઘટ, દુષ્કાળ, ધ્રુવ-પ્રદેશના બરફનું ભયજનક પીગળવું, નદીઓમાં ભારે પૂર, પહાડોનું ભૂસ્ખલન, હિમ-પ્રપાત, જંગલોમાં દાવાનળ ફાટવો, ધરતીકંપ, મહામારી જેવા અનેક જોખમો ઊભા થઈ રહ્યાં છે. અને હવે, ધરતીમાતાના શત્રુની જેમ પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણ પણ જળ-જમીન પર ફેલાઈ રહ્યું છે.

પ્લાસ્ટિકનું ઉત્પાદન હવે વધીને પ્રતિ વર્ષ ૩૮૦૦ લાખ ટનથી વધુ થઈ ગયું છે. પ્લાસ્ટિકને સળગાવવામાં આવે ત્યારે તે પૈકીના કેટલાંક ઘટકો જીવલેણ બની રહે છે અને અન્ય આપણા શરીરના હોર્મોનને હાનિ કરતા રસાયણો વાતાવરણમાં ફેલાવે છે. વળી, પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણ ઘણા પક્ષીઓ માટે ભૂખે મરવાનું કારણ બની રહ્યું છે. વધારામાં, સમુદ્રોમાં પણ ફેલાઈ રહેલ પ્લાસ્ટિક જીવસૃષ્ટિને ગૂંગળાવી રહ્યું છે. ગત વર્ષે વિશ્વભરમાંથી 500 અબજ કરતાં વધુ પ્લાસ્ટિક બેગ્સનું, એટલે કે, પ્રતિ મિનિટે 10 લાખ બેગ્સનું ઉત્પાદન થયું હતું. પ્લાસ્ટિકના કિસ્સામાં, આપણે પોતે જ ઉત્પાદનનો ભાગ બની રહ્યાં છીએ. કારણે કે તે, માનવ શરીરમાં વહેતા લોહીમાં ભળી રહ્યું છે. શરીરના આંતરિક અવયવોને વળગી રહ્યું છે. સાથોસાથ, કેન્સર અને અન્ય રોગ થવા માટે જાણીતી ભારે ધાતુઓનું તેની સાથે વહન કરે છે.

પ્લાસ્ટીકના પ્રદૂષણથી દરિયાઈ સૃષ્ટીની આશરે 663 પ્રજાતિઓ પ્રભાવિત થઈ રહી છે. હાલમાં, પાંચ લાખ કરોડ ખૂબ નાના પ્લાસ્ટિકના ટુકડાઓ વિશ્વના મહાસાગરોના પાણીમાં તરતા હોવાનો અંદાજ છે. પ્લાસ્ટીકને તેની સાઇઝ મુજબ પણ અલગ અલગ નામથી ઓળખવામાં આવે છે. જેમ કે, 20 મીલીમીટર કરતા મોટી સાઇઝને મેક્રોપ્લાસ્ટિક્સ, 5 થી 10 મીલીમીટર જેવી નાની સાઇઝને મેસોપ્લાસ્ટિક્સ, 5 મીલીમીટર કરતા અતિ નાની સાઇઝને માઇક્રોપ્લાસ્ટિક્સ; અને એક નેનોમીટર એટલે કે, એક મિલીમીટરના એક હજારમા ભાગ કરતાં ઓછી સૂક્ષ્મ સાઇઝને નેનોપ્લાસ્ટિક કહે છે.

આ માઇક્રો તેમજ નેનો-પ્લાસ્ટિક્સ પ્રાણીઓ અને મનુષ્યો બંને માટે હાનિકારક અને જોખમી બની રહેલ છે. ફેશન ઉદ્યોગ આપણા પર્યાવરણ તેમજ કાપડના કારખાનાના કામદારોના સ્વાસ્થ્યને પણ આર્થિક રીતે ફટકારૂપ થાય છે. વપરાશ પછી અંદાજે 80 ટકા, કપડાં આખરે લેન્ડફિલમાં ઠાલવવામાં, કે સળગાવવામાં આવે છે. વર્ષ 2018માં, આશરે 231 અબજ ટન ગ્રીનહાઉસ ગેસનું ઉત્સર્જન એકલા ફેશન ઉદ્યોગની બનાવટોમાંથી થયું હતું. મોટાભાગના કોસ્મેટિક ઉત્પાદનોમાં પ્રદૂષિત માઇક્રોપ્લાસ્ટિક્સ જણાયું છે. માનવી સહિત અન્ય તમામ જીવસૃષ્ટિના સ્વાસ્થ્ય પર પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણનું જોખમ તોળાઈ રહ્યું છે.

ઉપરોક્ત સંસ્થાએ ધરતીદિનની ઉજવણી અંતર્ગત નીચે મુજબના લક્ષ્યો જાહેર કર્યા છે.

1. પ્લાસ્ટિકથી તમામ જીવસૃષ્ટિને થઈ રહેલ હાનિ અંગે જનજાગૃતિ ફેલાવીએ. આ જીવસૃષ્ટિના આરોગ્ય પર થઈ રહેલ વિપરીત અસરો બાબતે વધુ સંશોધનને પ્રોત્સાહિત કરીએ.
2. તમામ સિંગલ યુઝ પ્લાસ્ટિકના વપરાશને વર્ષ 2023 સુધીમાં સત્વરે બંધ કરીએ. વર્તમાન વર્ષ 2024માં જ યુનાઇટેડ નેશન્સના 'પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણ પરની સહમતિ' કરારમાં આ બાબતો સમાવેશ કરવાની ફરજ પાડીએ.
3. આ ફેશન-ઉદ્યોગને, તેની રોજબરોજ ઝડપથી બદલાતી ફેશન ઉદ્યોગની નવી બનાવટો અને તેના વપરાશના અઢળક ઉત્પાદનોમાં, પ્લાસ્ટિક ઉપયોગના વિશાળ જથ્થાથી થઈ રહેલ જોખમ સમાપ્ત કરવા માટે તેઓની નીતિ જાહેર કરવા માંગ કરીએ.
4. પ્લાસ્ટિક મુક્ત વિશ્વ બનાવવા માટે નવીન ટેકનોલોજી તેમજ તેની સામગ્રી વિકસાવવામાં રોકાણ કરીએ.

આથી, પાણીની પ્લાસ્ટિક બોટલોનો આપણે વપરાશ ના કરીએ. વર્ષ દરમિયાન આપણાથી થતા પ્લાસ્ટિકના વપરાશ તેમજ તેના નિકાલની ભાળ રાખીને સમજીએ. આપણી જીવનશૈલીના કેટલાંક પ્રસંગોમાં પ્લાસ્ટિકનો ઉપયોગ ના જ કરીએ. જેમ કે, પીણાં માટે સ્ટ્રોનો ઉપયોગ ટાળીએ, નાયલોન કે પોલિસ્ટરના માઇક્રોફાઇબર બનાવટના કપડાંની ખરીદી ના કરીએ. પ્લાસ્ટિક ઉત્પાદન ઘટાડવા માટે વધુને વધુ રિસાયક્લિંગ પ્રથા અપનાવવાથી ફાયદાકારક બની રહેશે. રિસાયકલ કરી શકાય તેવી ચીજ-વસ્તુઓ અંગેના સ્થાનિક નિયમો અને નિયંત્રણોથી પરિચિત થઈએ. સ્થાનિક સ્તરે યોજાતા

પ્લાસ્ટિક સફાઈ કાર્યક્રમોમાં ભાગ લઈએ. આપણી આસપાસની સક્રિય સંસ્થાઓ દ્વારા સમયાંતરે યોજાતા આવા કાર્યક્રમોમાં લોકોને સામેલ થવાની માહિતી પ્રિન્ટ અને ઇલેક્ટ્રોનિક્સ મીડિયા થકી પણ પ્રસિદ્ધિ મળે, તે આવકાર્ય છે. આપણી આસપાસમાં ઘટાદાર વૃક્ષારોપણ કરી, તેની માવજત અને ફેલાવો કરવામાં મદદ કરીએ. પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણની અસરોને સમજીએ. આ પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણને ખાળવા તરફની ચળવળ બુલંદ કરવા બદલાવ લાવીએ.

આપણી વધુ ને વધુ વનસ્પતિ આધારિત આહાર લેવાની ટેવ, આપણી 'ફૂડ-પ્રિન્ટ' ઘટાડશે. કુદરતી સંસાધનોમાંથી ખાદ્ય પદાર્થોના વાવેતર, ઉત્પાદન, પરિવહન અને તેના સંગ્રહ સાથેની પ્રક્રિયાઓથી ઉત્સર્જન થતા ગ્રીન-હાઉસ વાયુઓના પ્રદૂષણનો પ્રભાવ 'ફૂડ-પ્રિન્ટ'માં ગણાય છે. ભોજન તૈયાર કરવા માટે ચીજ-વસ્તુઓ વારાફરતીને બદલે એક સાથે ખરીદવાથી, તેમજ એક પછી એકને બદલે એકી સાથે ખાણું તૈયાર કરવાથી ખોરાકનો બગાડ ઓછો કરી શકાય છે. પર્યાવરણ અનુરૂપ ટકાઉ ફેશન વિષયક જાગૃતિ કેળવીને, યોગ્ય ભરોસાપાત્ર બ્રાન્ડની ચીજ-વસ્તુઓ પસંદ કરીએ. પર્યાવરણ અભિયાનને સમર્થન આપીએ. સ્થાનિક બજારોમાંથી ખરીદી કરીએ. ક્લાયમેટ તેમજ પર્યાવરણીય માહિતીનો ફેલાવો કરવાના કાર્યક્રમોને ટેકો આપીએ. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે, 'ઝીરો પ્લાસ્ટિક ઇનસાઇડ'ના લોગો સાથે, આશરે ૧૫૦થી વધુ બ્રાન્ડ્સ (વેપારી ચિહ્ન)ની છાપ ધરાવતા ઉત્પાદકોએ માઇક્રોપ્લાસ્ટિક મુક્ત ચીજ-વસ્તુઓના ઉત્પાદન માટે પહેલ કરી છે.

હવે, ગુજરાતમાં પણ, જુદી જુદી સ્થાનિક સંસ્થાઓ, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ તેમજ ઘણી સંસ્થાઓ જેવી કે, નિર્સર્ગ કોમ્યુનિટી સાયન્સ સેન્ટર-ગાંધીનગર, અમદાવાદ સ્થિત 'પર્યાવરણ મિત્ર'ની ગ્રીન કેટાલિસ્ટ બ્રિગેડ, પર્યાવરણ શિક્ષણ કેન્દ્ર-અમદાવાદ, માઇન્ડફુલ ઇકો વોરિયર્સ-અમદાવાદ, જીપીસીબી અને તેની 27 પ્રાદેશિક કચેરીઓ, કેટલાંક સક્રિય ઉદ્યોગ મંડળો, ગાંધીનગર અને તેની આસપાસ આવેલ સેન્ટ

ઝેવિયર્સ, માઉન્ટ કાર્મેલ, કડી કેમ્પસ સહિતની શાળાઓ, ગીર ફાઉન્ડેશન, ઉપરાંત ઘણા બધા જૂથો સહિત રાજ્યમાં અનેક સંસ્થાઓ દ્વારા પ્રસંગોપાત પ્લાસ્ટિક કચરાના સફાઈ અભિયાન કાર્યક્રમો તેમજ પર્યાવરણીય જાગૃતિ કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવે છે. 'પ્લાસ્ટિક મુક્ત ભારત' અભિયાન હેઠળ, છેલ્લા 140 સપ્તાહથી સતત દર શનિવારે ગાંધીનગરના જુદા જુદા સ્થળો ખાતે, વેસ્ટર્ન એગ્રી સીડ્સ પ્રેરિત હેપ્પી યુથ ક્લબના સભ્યો નેચર ફ્રેન્ડ અંતર્ગત, અનુકરણીય પ્લાસ્ટિક વેસ્ટ કલેક્શન કરી રહ્યાં છે.

વાસ્તવમાં, પ્રથમ પર્યાવરણીય ચળવળની શરૂઆત, અમેરિકામાં વર્ષ 1970માં, 22 મી એપ્રિલના રોજ થઈ હતી. આ સમયગાળામાં, અમેરિકામાં પરીક્ષાઓ ન હતી, વસંતની મોસમનો વિરામ ન હતો, તેમજ યોગ્ય હવામાન હતું. આ ચળવળના પરિણામે યુ.એસ.માં 'સ્વચ્છ હવા', 'સ્વચ્છ પાણી' અને 'લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિ' વિષયક કાયદાઓ બન્યા હતા. છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી, એવું જોવા મળ્યું છે કે, અમેરિકા સ્થિત ઉપરોક્ત 'અર્થ ડે નેટવર્ક', બિન સરકારી સંસ્થા હોય, તેના અંગ્રેજીમાં લખાયેલ 'અર્થડે.ઓઆરજી'ના ટ્રેડમાર્ક હેઠળ વિશ્વ ધરતીદિનની ઉજવણીનું થીમ અને કાર્યક્રમો જાહેર કરે છે. સદર વિશ્વ ધરતીદિન માટે યુનાઇટેડ નેશન્સ કે તેની ભગિની સંસ્થા યુએનઇપી પ્રસંગોચિત થીમ કે કાર્યક્રમ જાહેર કરતી નથી. ભારતમાં, વર્ષ 2010થી 'ધ અર્થ ડે નેટવર્ક ઈન્ડિયા ટ્રસ્ટ' નામે કાર્યરત બિનસરકારી સંસ્થા પણ ઉપરોક્ત સંસ્થા સંલગ્ન કાર્ય કરતી હોય તેમ જણાય છે.

ભારતમાં ઘણા લોકો જાણે છે કે, ચોમાસાની ઋતુ અગાઉ, ખેડૂતો 'અખાત્રીજ' તરીકે પ્રચલિત વૈશાખ સુદ ત્રીજના શુભદિને પરંપરાગત રીતે ખેતભૂમિની પૂજા કરે છે. ત્યારબાદ, નવા વર્ષની ખેત પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરે છે. યુનાઇટેડ નેશન્સ કે યુએનઇપી પણ વિતેલા કેટલાંક વર્ષોથી, 22મી એપ્રિલની બાબતે સત્તાવાર જાહેરાત કરતી ન હોય, આપણા ભારતમાં પર્યાવરણ સત્તાધિશો પણ વર્ષના આ અખાત્રીજના દિવસને ધરતીદિન તરીકે જાહેર કરીને ભારતીય સંસ્કૃતિ ઉજાગર કરવાનું પસંદ કરે તેવું આ લેખન માધ્યમથી સૂચન છે.

માનવ સહિતની જીવસૃષ્ટિના સ્વાસ્થ્યની સાથોસાથ પૃથ્વીની માવજત માટે, તમામ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો, વાલીઓ, વ્યવસાયકો, સરકારીતંત્ર, ધાર્મિક સંસ્થાઓ, યુનિયનો અને એનજીઓ સહિત બધા જ લોકોનો સહયોગ એ વર્તમાન સમયની તાતી જરૂરિયાત છે. વર્ષ 2024 સુધીમાં, પ્લાસ્ટિક ઉત્પાદનમાં લગભગ 60 ટકાનો ઘટાડો હાંસલ કરવા સહયોગી બનીએ, જેથી આવનાર પેઢીઓ માટે પ્લાસ્ટિક-મુક્ત ભવિષ્ય બનાવવાનું અંતિમ લક્ષ્ય હાંસલ થઈ શકે. ચાલો, સમગ્ર જીવસૃષ્ટિના આરોગ્યને પ્લાસ્ટિકના જોખમ સામે સુરક્ષિત કરીએ, આપણી ધરતીમાતા તરીકે ગણાતી પૃથ્વીના શત્રુ એવા પ્લાસ્ટિક પ્રદૂષણના દૈત્યને પરાસ્ત કરીએ.

20 માર્ચ: વિશ્વ ચકલી દિવસ

લુપ્ત થઈ રહેલી ચકલીનો કલરવ ગુંજતો રાખવા ચકલીઘર વિતરણની યુવાઓની પહેલ

તુષાર પંચોલી

એક સમય હતો જ્યારે ચકલીની ચિચિયારી ગામડા અને શહેરોમાં ગુંજતી હતી, પરંતુ બદલાતા સમયની સાથે ધીમેધીમે ચકલીઓની પ્રજાતિ લુપ્ત થઈ રહી છે અને ચકલીનો કલરવ સાંભળવો હવે મુશ્કેલ છે. આથી ચકલીની પ્રજાતિને લુપ્ત થતી અટકાવવા સમગ્ર વિશ્વમાં 20 માર્ચના રોજ 'વિશ્વ ચકલી દીવસ'ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે, પરંતુ અહીં સવાલ એ છે કે, વિશ્વ ચકલી દિવસની ઉજવણી સાથે શું ખરેખર ચકલીના બચાવ માટે કોઈ નકકર કામગીરી થાય છે તે એક મોટો સવાલ છે.

ચકલીની વાર્તા હવે માત્ર પુસ્તકોમાં મર્યાદિત રહી ગઈ : એક હતી ચકી એક હતો ચકો, ચકી લાવી ચોખાનો દાણો ચકો લાવ્યો મગનો દાણો બંનેએ રાંધી ખીચડી.... આ ચકા ચકીની સરસ મજાની વાર્તા હવે માત્ર પુસ્તકોમાં મર્યાદિત રહી ગઈ છે. આજે ચકલીઓ પોતાના અસ્તિત્વ સામે ઘરઆંગણે અને વૃક્ષો ઉપર ચી. ચી. ચી. કરનારી ચકલીની પ્રજાતિ નામશેષ થવાના આરે આવીને ઊભી છે.

પાછલાં કેટલાક વર્ષોમાં ચકલીઓની ઓછી થતી સંખ્યા : પાછલાં કેટલાક વર્ષોમાં શહેરોમાં ચકલીઓની

ઓછી થતી સંખ્યા પર ચિંતા પ્રગટ કરવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. આધુનિક સ્થાપત્યની બહુમજલી ઇમારતોમાં ચકલીઓને રહેવા માટે પુરાણી ઢબનાં ઘરોની જેમ જગ્યા નથી મળી શકતી. સુપરમાર્કેટ સંસ્કૃતિના કારણે પુરાણી પંસારીની દુકાનો ઘટી રહી છે. આ કારણે ચકલીઓને યણ

મળતી નથી. આ ઉપરાંત મોબાઇલ ટાવરોમાંથી નિકળતા તંરગો પણ ચકલીઓના સામાન્ય જીવન માટે હાનિકારક માનવામાં આવે છે. આ તંરગો ચકલીની દિશા શોધવાની પ્રણાલીને પ્રભાવિત કરી રહી છે અને એના પ્રજનન પર પણ વિપરીત અસર પડી રહી છે, જેના પરિણામ સ્વરૂપ ચકલીઓ ઝડપથી લુપ્ત થઈ રહી છે.

ચકલી વધારે તાપમાન સહન નથી કરી શકતી : ચકલીને ખોરાક તરીકે ઘાસનાં બીજ ખુબ જ પસંદ પડે છે, જે શહેરની અપેક્ષામાં ગ્રામીણ ક્ષેત્રોમાં આસાનીથી મળી જાય છે. વધારે તાપમાન પણ ચકલી

સહન નથી કરી શકતી. પ્રદૂષણ અને વિકિરણના કારણે શહેરોનું તાપમાન વધી રહ્યું છે. કબૂતરને ધાર્મિક કારણોથી વધારે મહત્વ આપવામાં આવે છે. પણ નાખવાની જગ્યા પર પણ કબૂતર વધારે હોય છે. પણ ચકલીઓ માટે આ પ્રકારની કોઈ વ્યવસ્થા નથી હોતી. ખોરાક અને માળાની તલાશમાં ચકલીઓ શહેરથી દૂરના વિસ્તારોમાં જતી રહે છે અને પોતાના નવા આશરાનું સ્થાન શોધી લે છે.

ચકલી એક સમયે આપણા ઘરમાં આપણી આસપાસ ચી..ચી..કરીને પોતાની હાજરી પૂરવાર કરતી હતી, પરંતુ હવે આ ચકલીની પ્રજાતિ લુપ્ત થવાના આરે આવી પહોંચી છે, ત્યારે **20** માર્ચે 'વિશ્વ ચકલી દિવસ' (**World Sparrow Day**) તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

આજના ટેકનોલોજીના યુગમાં સિમેન્ટ-કોંક્રીટના જંગલો વચ્ચે ઘર આંગણાનું પક્ષી ચકલી લુપ્ત થઈ જવાના આરે છે ત્યારે આવનારી પેઢી ચકલીના દર્શન કરી શકે તે માટે ઘરઆંગણાના પક્ષીઓના જતન અને સંવર્ધન માટેના પ્રયાસો અંગે લોકજાગૃતિ ફેલાવવા માટે વિશ્વ ચકલી દિન ઉજવાય છે. દર વર્ષે તા.૨૦મી માર્ચ વિશ્વ ચકલી દિન તરીકે ઉજવાય છે. વિશ્વ ચકલી દિનની ઉજવણીનો હેતુ આપણી આસપાસના પરિસરમાં, રોજીંદા જીવનમાં ચકલી જેવા માનવ મિત્ર પક્ષીની ઘટતી જતી સંખ્યા અંગે જાગૃતિ કેળવવાનો છે.

બાળપોથીમાં ગુંજતુ ગીત "ચકી બેન ચકી બેન મારી સાથે રમશો કે નઈ ?"ને સાચા અર્થમાં ચરિતાર્થ કરવા વિશ્વ ચકલી દિન નિમિત્તે આપણાં ઘર આંગણાના મિત્રનું જતન કરવું તેમજ સંવર્ધન કરવું જોઈએ. ટેકનોલોજીના યુગમાં વિકાસની પાછળ આંધળી દોટ મુકતો માનવી ચેનકેન પ્રકારે પર્યાવરણને નુકસાન પહોંચાડી રહ્યો છે.

તેની સીધી અસર જનજીવનની સાથે સાથે પશુ-પંખીઓ ઉપર પણ વર્તાઈ રહી છે. પ્રવર્તમાન સમયના કોંક્રીટ જંગલોમાં વૃક્ષોનું સ્થાન મોબાઈલ ટાવરોએ લીધું છે ત્યારે ઘર આંગણાના પક્ષી ચકલી માટે પોતાના માળા માટેની જગ્યા પસંદ કરવાની સમસ્યા ઉભી થઈ છે.

જો માનવી વિકાસની આંધળી દોટમાં આવી જ રીતે પ્રવૃત્ત રહેશે તો ચકલી અને તેના જેવા અનેક ઘર આંગણાના પક્ષીઓ મૃત: પ્રાય પ્રજાતિ બની જશે. ચકલી બચાવો અભિયાન અંતર્ગત કેટલીક સામાજિક સંસ્થાઓ દ્વારા ચકલીના માળા તેમજ પાણી પીવાના કુંડાનું વિતરણ કરી આ નાશ:પ્રાય પ્રજાતિને બચાવી લેવાના પ્રયાસો થાય છે.

વિશ્વ ચકલી દિન નિમિત્તે ચકલીઓના ચી..ચી...ચી... કલકલાટને પાછા લાવવાના પ્રયાસરૂપે પર્યાવરણ મિત્ર અને અન્ય કેટલીક એનજીઓ, સામાજિક સંસ્થાઓ દ્વારા ચકલી દિન નિમિત્તે સમગ્ર રાજ્યમાં ચકલીઓના માળાનું વિનામૂલ્યે વિતરણ કરવામાં આવે છે.

અમદાવાદ શહેરને ઝીરો વેસ્ટ શહેર બનાવવા આપણે શું કરીએ ?

કચરા વ્યવસ્થાપનમાં મહિલાઓની ભૂમિકા

અમદાવાદ શહેરને ઝીરો વેસ્ટ શહેર બનાવવા માટે સૌથી જરૂરી બાબત છે - નાગરિકોની સહભાગિતા. કચરાના યોગ્ય વ્યવસ્થાપન માટે તમામ નિસ્ખતધારકોનું યોગદાન મહત્વપૂર્ણ છે. ઘરમાંથી નીકળતા કચરાને વર્ગીકૃત કરીને ડોર-ટુ-ડોર કલેક્શન કરવામાં આવે તો રિસાયકલિંગ પ્રક્રિયા અસરકારક બની રહે. ખાસ કરીને અમદાવાદ શહેરના નાગરિકો આ મુદ્દે અગત્યની ભૂમિકા અદા કરી શકે. ખાસ કરીને અમદાવાદ શહેરની મહિલાઓ આ મુદ્દે વધુ અસરકારક ભૂમિકા ભજવી શકે. અમદાવાદ શહેરના જુદા-જુદા વિસ્તારોમાં કાર્યરત સંગઠન સેન્ટ જેવિયર્સ સોશિયલ સર્વિસ સોસાયટીના અગ્રણી બહેનો સાથે માર્ચ મહિનામાં કચરા વ્યવસ્થાપન અંગે પર્યાવરણમિત્ર દ્વારા બે તાલીમ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

ગોમતીપુર, શાહપુર, ઓઢવ, નારણપુરા, બાપુનગર, વાડજ જેવા વિસ્તારોની 60 થી વધુ મહિલાઓ આ તાલીમમાં સહભાગી બની હતી. સેન્ટ જેવિયર્સ સોશિયલ સર્વિસ સોસાયટીના સુશ્રી રૂપસાનાબેન શેખ અને લોકમંચના શ્રી જાકીર કાઝીએ મહિલા અગ્રણીઓ સાથે સંકલનની કામગીરી સુપેરે સંભાળી હતી.

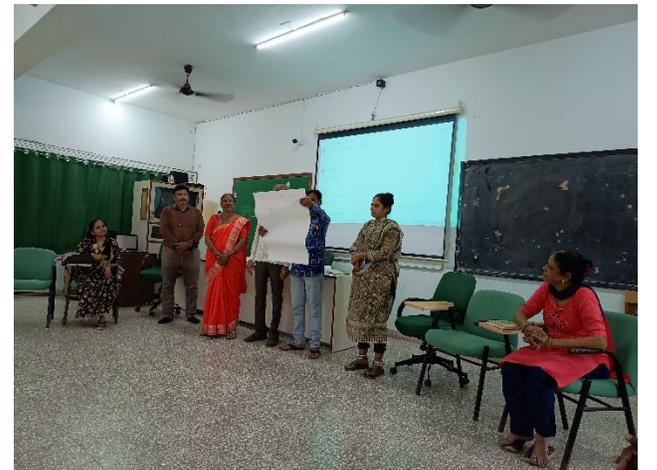

ARE YOU WASTE WISE?

Join us to talk about managing and handling waste
#zerowasteday

MARCH 26TH 2024
SXSS
NAVRANGPURA,

MARCH 28TH,
GOMTIPUR CENTRE

GREEN CATALYST

Nurturing Youth for Environment Protection

An initiative by ParyavaranMitra

ગ્રીન કેટાલિસ્ટ પ્રવૃત્તિઓ

અમદાવાદની એ. જી. ટીચર્સ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ સાથે તારીખ બીજી એપ્રિલ 2024ના રોજ “પર્યાવરણીય સંવેદના અને લોકપેરવી” વિષય પર સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં પર્યાવરણીય પડકારો અને યુવાનોની ભૂમિકા પર વિગતવાર વાત કરવામાં આવી હતી. સહભાગીઓએ પોતાના વિસ્તારની પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ વિષે રજૂઆત કરી હતી. પર્યાવરણના મુદ્દાઓ અંગે યુવાપેઠી સમજણ કેળવે અને ભવિષ્યમાં શિક્ષક બનીને ભાવિ પેઠીને પર્યાવરણીય બાબતો અંગે જાણકાર બનાવે તેવા હેતુ સાથે આ સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

તા ૨૨-૦૩-૨૦૨૪ના રોજ ૧૦:૪૫ વાગે આજીવન શિક્ષણ અને વિસ્તરણ વિભાગ, ગુજરાતી વિભાગ, પર્યાવરણમિત્ર તથા વિદ્યાર્થી રમત ગમત, સાંસ્કૃતિક અને કલ્યાણ શાખા દ્વારા "વિશ્વ જળ દિવસ - જળ એ જ જીવન" તથા વર્ષ ૨૦૨૪ માટે યુનાઈટેડ નેશન દ્વારા આપવામાં આવેલ "શાંતિ માટે પાણી"ના સૂત્ર પર કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો હતો. જેમાં આજીવન શિક્ષણ વિભાગના કાનિયામકશ્રી ડૉ. અરૂણભાઈ ગાંધીએ અધ્યક્ષ ઉદ્બોધન આપ્યું હતું. પર્યાવરણમિત્રના નિયામક મહેશભાઈ પંડ્યાએ જળ સંકટ અને તેના ઉકેલ વિશે વાત કરી હતી. તેમજ ફાલ્ગુનીબેન જોષીએ યુવાનોની ભુમિકા પર વાત કરી હતી. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના આજીવન શિક્ષણ વિભાગના અધ્યાપક શ્રી ડૉ. શેતલબેન બડોદિયાએ કાર્યક્રમનું સંચાલન તથા ડૉ. મહેશભાઈ જાદવએ સર્વેનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

પાણી બચાવો, જીવન બચાવો

જુઓ આજે સાંજે 6:00 કલાકે

જુગર દેવાણી
કન્સલ્ટીંગ એડિટર

GTPL

275

571

Rajmaji

470

100

86

JAY

317

UBAY

116

મહેશ પંડ્યા
પર્યાવરણ ઇજનેર

જતીન શેઠ
વિસ્લેષક

અભય રાવલ
વિસ્લેષક

રમેશ કસર
વિસ્લેષક

@tv13gujaratinews

@tv13gujarati

FOLLOW US

www.tv13gujarati.com

@tv13gujarati

@tv13gujarati

પર્યાવરણીય સમાચાર

ચૂંટણીઓમાં પ્રદૂષણને મુદ્દો ક્યારે બનાવશે?

ભારત પોતાને વિશ્વની સૌથી ઝડપથી વિકસતી મોટી અર્થવ્યવસ્થાઓમાંની એક તરીકે ગર્વ કરે છે પરંતુ વિશ્વના સૌથી પ્રદૂષિત શહેરોમાંથી એક તરીકે તેની પ્રતિષ્ઠા તેના પર ભારે પડી રહી છે. વૈશ્વિક હવાની ગુણવત્તા પર સ્વિસ સંસ્થા IQAir દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા રિપોર્ટ અનુસાર, ભારત, બાંગ્લાદેશ અને પાકિસ્તાન પછી વિશ્વનો ત્રીજો સૌથી પ્રદૂષિત દેશ છે. આ રેન્કિંગ હવામાં ૨.૫ માઇક્રોન અથવા તેનાથી ઓછા કણોની ઘનતા (PM ૨.૫) પર આધારિત છે. ફેફસાં અને હૃદયના રોગો ઉપરાંત, તે કેન્સર અને અકાળ મૃત્યુ સાથે પણ સંકળાયેલું છે. ૨૦૨૩માં ભારતની વાર્ષિક PM ૨.૫ ઘનતા ૫૪.૪ માઇક્રોગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટર છે, જે બાંગ્લાદેશના ૭૯.૯ મિલિગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટર અને પાકિસ્તાનની ૭૩.૭ મિલિગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટર કરતાં ઓછી છે.

ભારતની રેન્કિંગ વિશે આશ્ચર્યજનક વાત એ છે કે તે ૨૦૨૨માં આઠમા સ્થાનેથી ૨૦૨૩માં ત્રીજા સ્થાને આવી ગયું છે. એ પણ નોંધનીય છે કે અન્ય બે દેશોથી વિપરીત, ભારતની પીએમ ૨.૫ ઘનતા ૨૦૨૧ થી ઘટી છે. તે સમયે તે ૫૮.૧ મિલિગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટર હતું. આ હોવા છતાં, વિશ્વના ૫૦ સૌથી પ્રદૂષિત શહેરોમાંથી ૪૨ ભારતમાં છે. નવી દિલ્હી સતત બીજા વર્ષે વિશ્વની સૌથી પ્રદૂષિત રાજધાની તરીકે ઉભરી આવી છે. આ આંકડો એવા લોકો માટે બિલકુલ ચોંકાવનારો નથી કે જેઓ શહેરી ભારતમાં રહે છે અને શ્વાસ લેવામાં તકલીફને કારણે દરરોજ ડોક્ટરોની મુલાકાત લેવી પડે છે અથવા જેઓ સતત શહેરોના પ્રદૂષિત વાતાવરણમાં રહે છે. IQAir અહેવાલ મુજબ, ૧.૩૬ અબજ ભારતીયો, અથવા કુલ વસ્તી કરતા થોડા ઓછા, એવા વાતાવરણમાં રહે છે જ્યાં PM ૨.૫ સાંદ્રતા વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાની ૫ મિલિગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટરની માર્ગદર્શિકા કરતાં ઓછી છે. આ યાદીમાં બિહારનું બેગુસરાય ટોપ પર છે. ૨૦૨૨માં, આ શહેરનો આ સૂચિમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ વાર્ષિક સરેરાશ PM ૨.૫ ઘનતા ૧૧૮ પ્રતિ ઘન મીટર કરતાં વધુ હોવાનો અંદાજ છે. ગુવાહટીમાં તે ૨૦૨૨ના સ્તરથી બમણું થઈ ગયું છે. અશ્મિભૂત ઇંધણને બાળવું એ PM ૨.૫નો મુખ્ય સ્ત્રોત હોવાથી, દેશમાં નબળી હવાની ગુણવત્તા એ પણ દર્શાવે છે કે નવીનીકરણીય ઊર્જા અપનાવવા માટે પૂરતા પ્રયત્નો કરવામાં આવી રહ્યા નથી.

થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ હજુ પણ દેશના કુલ વીજળી ઉત્પાદનમાં ૭૦ ટકા હિસ્સો ધરાવે છે. તાજેતરમાં જાહેર કરાયેલ રૂફટોપ સોલાર પ્રોજેક્ટ જેવા મોટા પ્રોજેક્ટ્સમાં પણ પરિસ્થિતિમાં મોટો ફેરફાર લાવવાની ક્ષમતા છે, પરંતુ આ માટે પાવર સંબંધિત નીતિઓમાં પણ મહત્વપૂર્ણ ફેરફારો કરવા પડશે.

IQAirનો તાજેતરનો અહેવાલ દેશમાં પ્રદૂષણની સમસ્યા કેટલી ઊંડી છે અને ૨૦૭૦ સુધીમાં યોગ્ય શૂન્ય ઉત્સર્જનના લક્ષ્યને હાંસલ કરવા માટે ટકાઉ ઉકેલો શોધવાનું કેટલું મહત્વપૂર્ણ છે તે રેખાંકિત કરે છે. આ કટોકટી વિશે એક નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે તે તાજેતરના વર્ષોમાં નીતિ નિર્માતાઓની નજરથી બહાર દેખાઈ છે.

સૌથી અસામાન્ય બાબત એ છે કે પ્રદૂષણ રાજકીય મુદ્દા તરીકે ગેરહાજર છે. કોઈપણ રાજકીય પક્ષ પ્રદૂષણ ઘટાડવાને તેના એજન્ડામાં રાખતો નથી, અને ન તો સ્વચ્છતાના અધિકારનો વિચાર કોઈપણ મોટા રાજકીય પક્ષના ચૂંટણી ઢંઢેરામાં સામેલ છે. અર્થતંત્રને આની ભારે કિંમત ચૂકવવી પડી રહી છે. વિશ્વ બેંકના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રદૂષણથી સંબંધિત અકાળ મૃત્યુને કારણે ૨૦૧૯માં ૩૭ બિલિયન ડોલરનું આર્થિક નુકસાન થયું હતું. તે સ્પષ્ટ છે કે આ વિષય પર તાત્કાલિક નીતિગત પગલાં લેવાની જરૂર છે.

(સંદર્ભ: 25 માર્ચ 2024, ગુજરાત સમાચાર)

કલાયમેટ ચેન્જ અને હીટવેવ : કૃષિ તથા જળ સ્ત્રોતો સામે ઊભો થતો નવો પડકાર

દેશના હવામાન વિભાગે વર્તમાન વર્ષના એપ્રિલથી જૂનના ગાળામાં તાપમાનનો પારો સામાન્ય કરતા ઊંચો રહેવાની આગાહી કરી છે એટલું જ નહીં કેટલાક વિસ્તારોમાં તો અગાઉ ન અનુભવાયા હોય તેવા હીટવેવની સંભાવના વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. સામાન્ય રીતે ઉનાળામાં આઠ દિવસના હીટવેવની સામે વર્તમાન વર્ષમાં વીસ દિવસ હીટવેવ આવવાની આગાહી કરવામાં આવી છે. તાપમાનમાં અસામાન્ય વધારા ઉપરાંત દેશમાં વરસાદનું વિતરણ પણ અસમાન રહેવાની શક્યતા જોવાઈ રહી છે. એક તરફ કાળઝાળ ગરમી અને બીજી તરફ દેશની નદીઓમાં જળ સ્તર પણ આ વખતે ઝડપથી ઘટી રહ્યા છે. ગયા વર્ષની સરખામણીએ દેશની મોટી નદીઓ જેમ કે ગંગા,બ્રહ્મપુત્ર, નર્મદા, તાપી, ગોદાવરી સહિતની કેટલીક નદીઓમાં ગયા વર્ષની સરખામણીએ ઓછું પાણી જોવા મળી રહ્યું છે. દેશના ૧૫૦ મુખ્ય જળાશયોમાં તેમની ક્ષમતા કરતા ૩૬ ટકા ઓછું પાણી છે. ૧૫૦ જળાશયોમાં પાણીનું હાલનું સ્તર પાંચ વર્ષની નીચી સપાટીએ છે.

દેશના કેટલાક શહેરોમાં પાણીની અછતને કારણે ભારે બુમાબુમ પણ તાજેતરમાં જોવા મળી હતી. પાણીની અછત દેશમાં હાઈડ્રો વીજ ઉત્પાદન તથા કૃષિ ક્ષેત્રની કામગીરીને પડકારૂં બનાવી દેશે તેવો સમય દૂર રહ્યો નથી. કલાયમેટ ચેન્જ ભારત સહિત વિશ્વના અનેક દેશોમાં પાણી તથા ઊંચા તાપમાનની સમસ્યા ઊભી કરી છે. કલાયમેટ ચેન્જમાં હાલમાં જોવા મળી રહેલો બદલાવ અભૂતપૂર્વ છે જે માટે માનવીઓની ભૂલભરેલી પ્રવૃત્તિઓ, શહેરીકરણ, પ્રદૂષણ ફેલાવતા ઈંધણના વપરાશમાં વધારો તથા જંગલોના નાશ મુખ્યત્વે જવાબદાર માનવામાં આવે છે.

એપ્રિલથી જૂનના ત્રણ મહિનામાં ઊંચા તાપમાન તથા હીટવેવની ભારતીય હવામાન વિભાગની આવી પડેલી ચેતવણી દેશની સામાન્ય જનતા સાથોસાથ રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા (આરબીઆઈ)ની ચિંતામાં પણ વધારો થયો છે. હીટવેવને કારણે ખાસ કરીને શાકભાજીના ઉત્પાદન પર સૂચિત અસર ખાધાખોરાકીના કુગાવામાં વધારો કરાવી શકે છે. દેશમાં ખરીફ વાવેતર જૂનથી શરૂ થતું હોવાથી ખરીફ અનાજ પર પણ હીટવેવની અસર નકારાતી નથી.

કુગાવો ઘટાડવાના રિઝર્વ બેન્કના પગલાં પર હીટવેવને કારણે અસર પડી શકે છે, અને શાકભાજીના ભાવ લાંબો સમય સુધી ઊંચા રાખી શકે છે. શાકભાજી તથા અનાજના પાકને કોઈપણ નુકસાન ગ્રામ્ય માગ પર અસર કરી શકે છે.

કોફી, પામ ઓઈલ, ખાંડ જેવા ખાધ્ય પદાર્થોના ભાવમાં તાજેતરમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો છે. સમાપ્ત થયેલા નાણાં વર્ષમાં ખાંડના ભાવમાં વાર્ષિક ધોરણે દસ ટકા જેટલો વધારો થયો છે. આમ કલાયમેટ ચેન્જની અસરો માનવજીવન માટે દિનપ્રતિદિન ગંભીર બનતી જાય છે. કલાયમેટ ચેન્જ સામે ભારત સહિત વિશ્વના મોટાભાગના દેશો લડત આપી રહ્યા છે. પ્રદૂષણમાં ઘટાડો તથા રિન્યુએબલ ઊર્જા ઉત્પાદનમાં વધારો જેવા પગલાં ભારત તરફથી હાથ ધરવામાં આવી રહ્યા છે. ભારત ઉપરાંત વિશ્વના મોટાભાગના દેશોમાં કલાયમેટ ચેન્જથી ઊભા થયેલા પડકારોને પહોંચી વળવાના પગલાંમાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ થઈ છે પરંતુ આવનારી પેઢીને સલામત બનાવવા હજુ ઘણું કરવાનું બાકી છે એમ કહીશું તો ખોટું નહીં ગણાય.

ઊર્જા, પરિવહન તથા ઉદ્યોગો તરફથી ઓકાતા પ્રદૂષણને ઘટાડવાના પ્રયાસોમાં ઝડપ આવે તે જરૂરી બની ગયું છે. ખાસ કરીને કોલસાના વપરાશને ઘટાડી રિન્યુએબલ ઊર્જાના સ્વીકાર માટે સખત પગલાંની હવે જરૂર ઊભી થઈ છે.

સફેદ ક્રાંતિને કારણે આપણે આજે વિશ્વમાં દૂધના મોટા ઉત્પાદક દેશ બની રહ્યા છીએ. દેશમાં હરિયાણી ક્રાંતિ તથા કૃષિ ક્ષેત્રે આધુનિક ટેકનોલોજીના વપરાશને કારણે દેશના અર્થતંત્રમાં કૃષિ ક્ષેત્ર ટેકારૂપ યોગદાન પૂરું પાડી રહ્યું છે. પરંતુ કલાયમેટ ચેન્જને કારણે કૃષિ ક્ષેત્રની સ્થિતિ વણસવાની ચિંતા રહેલી છે, ત્યારે કૃષિ પાકોના થતાં બગાડને અટકાવવા માટે ગ્રામ્ય માળખા, સંસ્થાકીય ધિરાણ, સારા કાયા માલ, રિસર્ચ તથા કૃષિ પાકોમાં વૈવિધ્યકરણ થકી કૃષિ ઉત્પાદનમાં વધારો કરવાની આવશ્યકતા પર કૃષિ તજજ્ઞો ભાર આપી રહ્યા છે, જેથી કલાયમેટ ચેન્જની માનવજીવન પર પ્રતિકૂળ અસરને હળવી કરવામાં મદદ મળી શકે.

કૃષિ ક્ષેત્રે ઊભી કરાયેલી મજબૂત સ્થિતિ સામે કલાયમેટ ચેન્જ અથવા ગ્લોબલ વાર્મિંગનો ખતરો ઊભો થઈ રહ્યો છે અને દેશના નીતિવિષયકો વેળાસર નહીં જાગે તો દેશમાં અન્ન સલામતિ જોખમમાં મુકાશે અને ૧૯૪૦ તથા ૧૯૫૦ના દાયકામાં જોવા મળેલા દૂકાળ જેવી સ્થિતિ ફરી ઊભી થતા વાર નહીં લાગે. હવામાનમાં બદલાવને કારણે દૂકાળ, વધુ પડતા વરસાદ, ઊંચા તાપમાન, સમુદ્રના જળસ્તરમાં વધારાની વધી રહેલી શક્યતાઓને આખા વિશ્વએ વિજ્ઞાન મારફત જ હાથ ધરી રહી છે જેમાં ભારત પણ બાકાત નથી. તાજેતરના વર્ષોમાં અમેરિકાના કેટલાક શહેરોમાં જોવા મળી રહેલા વધુ પડતા વરસાદે વિશ્વ આખાને ગ્લોબલ વાર્મિંગની અસરો ડોકા દઈ રહી હોવાના સંકેત આપી દીધા છે.

મનુષ્ય માટે આવશ્યક એવી વીજળીને પણ ગ્લોબલ વાર્મિંગ ચપેટમાં લઈ રહ્યાનું જોવા મળે છે. હવામાનમાં બદલાવની સ્થિતિને કારણે વીજ માળખાઓ પર પડતી અસરને પરિણામે અનેક દિવસો સુધી વીજ વગર રહેવું પડતું હોવાનું અમેરિકામાં ટેક્સાસમાં નજીકના ભૂતકાળમાં જોવા મળ્યું હતું. કલાયમેટ ચેન્જ માનવ જીવનનો ખોરાક છીનવી લે અને મનુષ્યને ફરી પાછો પાછાણ યુગમાં ધકેલી દે તે પહેલા સલામતિના પગલાં લેવાનો સમય પાકી ગયો છે તેમ કહીશું તો ખોટું નહીં ગણાય.

(સંદર્ભ: 8 એપ્રિલ 2024, ગુજરાત સમાચાર)

વિધાનસભામાં પર્યાવરણીય બાબતો

કલાઈમેટ ચેન્જ વિભાગ માટે બજેટમાં નાણાકીય જોગવાઈ

*૧૫/૪/૨૦૧ શ્રી અર્જુનભાઈ ટેવાભાઈ મોઢવાડીયા (પોરબંદર) : માનનીય કલાઈમેટ ચેન્જ મંત્રીશ્રી જણાવવા કૃપા કરશે કે:-

પ્રશ્ન	જવાબ
(૧) કલાઈમેટ ચેન્જ વિભાગ માટે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ અને ૨૦૨૨-૨૩ માં વર્ષવાર કેટલી રકમની બજેટમાં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ,	(૧) કલાઈમેટ ચેન્જ વિભાગ માટે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ અને ૨૦૨૨-૨૩ માં વર્ષવાર નીચે મુજબ રકમની બજેટમાં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. ૧. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ : રૂ. ૯૧૦.૩૩ કરોડ ૨. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ : રૂ. ૯૩૦.૮૬ કરોડ
(૨) તા. ૩૧-૧૨-૨૦૨૩ ની સ્થિતિએ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ રકમ પૈકી ઉકત વર્ષવાર કેટલી રકમ ફાળવવામાં આવી, અને	(૨) જોગવાઈ કરવામાં આવેલ રકમ પૈકી ઉકત વર્ષવાર તા. ૩૧.૧૨.૨૦૨૩ ની સ્થિતિએ નીચે મુજબ રકમ ફાળવવામાં આવી: ૧. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ : રૂ. ૬૭૪.૫૪ કરોડ ૨. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ : રૂ. ૪૯૪.૭૬ કરોડ
(૩) ઉકત ફાળવેલ રકમ પૈકી ઉકત વર્ષવાર કેટલી રકમ વપરાઈ અને કેટલી રકમ ક્યા કારણોસર વાપવપરાયેલી રહી?	(૩) નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માટે : વપરાયેલ રકમ રૂ. ૬૪૬.૬૨ કરોડ તથા વાપવપરાયેલ રકમ રૂ. ૨૭.૯૨ કરોડ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં વાપવપરાયેલી ગ્રાન્ટ ના કારણો : ૧ સરકારી પ્રાથમિક શાળાઓમાં એલ.ઈ.ડી ટ્યુબ લાઈટ બેસાડવાની યોજનામાં સેમ્પલ ટેસ્ટીંગ માં ફેઈલ થવાના કારણે, આગળ ટેન્ડરની અમલવારી થઈ શકેલ નહિ. ૨. સંસ્થાકીય બાયોગેસ પ્લાન્ટ બેસાડવાની યોજનામાં ભૌતિક કામગીરી પૂર્ણ થયેલ પરંતુ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ નો ખર્ચ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં કરેલ છે. ૩. સોલાર વોટર હિટીંગ સીસ્ટમ બેસાડવાની યોજનામાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ કોરોના પેન્ડેમિક ના કારણે આંતર-રાષ્ટ્રીય બજાર પર અસર થતા કાચા માલ (મેટલ) ના ભાવોમાં ૩૦ થી ૪૦% નો વધારો થતા કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા સદર કામો પુર્ણ ન થતા ભૌતિક લક્ષ્યાંક પુર્ણ કરી શકાયો નથી. ૪. બેટરી સંચાલિત ઇ-રિક્ષા માટે સબસીડી યોજનામાં રિક્ષા ચાલકો ઇ-રિક્ષા ની સરખામણીએ સી.એન.જી રિક્ષાઓ વધુ પસંદ કરે છે તેમજ જે-તે વર્ષે રાજ્યમાં પબ્લીક ચાર્જિંગ માટેની સગવડ ઉભી થયેલ ન હોવાથી.

જ. બેટરી સંચાલિત ઇ-રિક્ષા માટે સબસીડી યોજનામાં રિક્ષા ચાલકો ઇ-રિક્ષા ની સરખામણીએ સી.એન.જી રિક્ષાઓ વધુ પસંદ કરે છે તેમજ જે-તે વર્ષે રાજ્યમાં પબ્લીક ચાર્જિંગ માટેની સગવડ ઉભી થયેલ ન હોવાથી.

નાણાકિય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માં વપરાયેલ રકમ રૂ. ૪૫૫.૭૮ કરોડ

નાણાકિય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ માં વાળવપરાયેલ રકમ રૂ. ૩૮.૮૮ કરોડ

વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં વાળવપરાયેલી ગ્રાન્ટ ના કારણો :

સરકારી ઈમારતો ઉપર સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમ બેસાડવાની યોજનામાં ભૌતિક કામગીરી પૂર્ણ થયેલ પરંતુ મિટર ન લગાવવાને કારણે નાણાકીય વર્ષ ૨૨-૨૩ ના બિલની ચૂકવણી નાણાકીય વર્ષ -૨૦૨૩-૨૪ માં ચૂકવવામાં આવેલ છે તથા મરામત અને અન્ય ખર્ચ ની જોગવાઈ જરૂર લાગે ત્યાં જ કરવામાં આવતી હોઈ, ગ્રાન્ટ વાળવપરાયેલ છે.

ઉપરોક્ત વાળ વપરાયેલ રકમ ના કારણો માટે જણાવવાનું કે સદર રકમ સૂર્ય ગુજરાત (SCSP) હેઠળ ફાળવવામાં આવેલ અને યોજના હેઠળ સ્પેસીફિક કેટેગરી આધારિત નોંધણી થતી ના હોય, SC કેટેગરીના ગ્રાહકો સૂર્ય ગુજરાત યોજના માં જોડાય છે તેના ખર્ચનું લુકિંગ યોજનાના ધારા ધોરણો મુજબ થતું હોય, તે માટેની CFA/સબસીડી કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી મળવા પાત્ર હોઈ, અને મળેલ હોઈ, રાજ્ય સરકાર તરફથી ઉપરોક્ત યોજના હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માટે ફાળવેલ વાળવપરાયેલ રકમ તા. ૩૦.૦૩.૨૦૨૨ અને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ના રોજ વાળવપરાયેલ રકમ તા. ૦૭.૦૩.૨૦૨૩ ના રોજ જમા કરાવેલ છે. વધુમાં, સૂર્ય ગુજરાત યોજનાના ધારાધોરણ મુજબ રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર એમ કોઈ પણ એક સબસીડી મળવાપાત્ર છે, બન્ને નહીં. MNRE તરફથી CFA મળે છે અને ઉપરોક્ત ગુજરાત સરકાર નાં ફંડને corpus fund તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે MNRE તરફથી CFA મળ્યે ગુજરાત સરકાર નું ફંડ જમા કરાવવામાં આવે છે.

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ માટે નાણાકીય જોગવાઈ

*15/4/213 શ્રી અનંતકુમાર હસમુખભાઈ પટેલ (વાંસદા): માનનીય વન અને પર્યાવરણ મંત્રીશ્રી જણાવવા કૃપા કરશે કે:-

પ્રશ્ન

જવાબ

(૧) વન અને પર્યાવરણ વિભાગ માટે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ અને ૨૦૨૨-૨૩માં વર્ષવાર કેટલી રકમની બજેટમાં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ?

(૧) વન અને પર્યાવરણ વિભાગ(ખુદ) માટે વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ અને ૨૦૨૨-૨૩માં વર્ષવાર કરવામાં આવેલ બજેટ જોગવાઈ નીચે મુજબ છે:

અનુ. ક્રમ	વર્ષ	બજેટ જોગવાઈ (રૂ. લાખ માં)
૧	૨૦૨૧-૨૨	૫૩૨.૦૫/-
૨	૨૦૨૨-૨૩	૬૩૭.૭૦/-

(૨) તા.૩૧-૧૨-૨૦૨૩ની સ્થિતિએ ઉક્ત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ રકમ પૈકી ઉક્ત વર્ષવાર કેટલી રકમ ફાળવવામાં આવી?

(૨) જોગવાઈ કરવામાં આવેલ રકમ પૈકી ઉક્ત વર્ષવાર તા.૩૧-૧૨-૨૦૨૩ની સ્થિતિએ ફાળવવામાં આવેલ રકમ નીચે મુજબ છે:

અનુ. ક્રમ	વર્ષ	તા. ૩૧-૧૨ - ૨૦૨૩ની સ્થિતિએ ફાળવવામાં આવેલ રકમ (રૂ. લાખ માં)
૧	૨૦૨૧-૨૨	૫૩૨.૦૫/-
૨	૨૦૨૨-૨૩	૬૩૭.૭૦/-

(અનુસંધાન પાનાં 20 ઉપર)

Schemes for Climate Change Resilience -2024-25

મહેન્દ્ર જેઠમલાણી

રાજ્યના 27 વિભાગો પૈકી 20 જેટલા વિભાગો climate રક્ષણ અને સંરક્ષણ ની યોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા આબોહવાની સ્થિતિસ્થાપક/ Climate resilient પરિસ્થિતિ નિર્માણમાં મદદ કરે છે.

ગુજરાત સરકારે રાજ્યની જનતા માટે સાતત્ય પૂર્ણ અને ક્લાઇમેટ ચેન્જ સામે સમક્ષ ભવિષ્ય ના પર્યાવરણીય પડકારો સામે સજ્જતા કેળવવા માટે ક્લાઇમેટ ચેન્જ વિભાગ ની સ્થાપના વર્ષ ૨૦૦૯માં અભાયદા વિભાગ તરીકે કરી હતી. વૈશ્વિક તાપમાનમાં વધારા તથા આબોહવા પરિવર્તનના પડકારોને પહોંચી વળવાના ઉદ્દેશ્ય થી ગુજરાત રાજ્યે આ અભાયદા વિભાગ ની રચના કરી હતી. આ વિભાગ સરકારના વિવિધ વિભાગો વચ્ચે, સરકાર અને સમાજની વચ્ચે સેતુ તરીકે ક્લાઇમેટ ચેન્જના પડકારોનો ઉકેલ લાવવા માટે કાર્ય કરે છે.

રાજ્યનો પ્રથમ SAPCC (State Action Plan for Climate Change) વર્ષ ૨૦૧૪ માં પ્રસિદ્ધ કરાયેલ. હાલ ભારત સરકારની રૂપરેખા મુજબ પેરિસ એગ્રીમેન્ટ તથા સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલને ધ્યાનમાં રાખી SAPCCનું રીવીઝન કરવાનું છે. જેમાં કૃષિ, જળ, ઊર્જા, વાહનવ્યવહાર, શહેરી વિકાસ, જંગલો અને જૈવ વૈવિધ્યતા જેવા ક્ષેત્રો પર ક્લાઇમેટ ચેન્જની અસરોને આવરી લેવામાં આવેલ છે.

આબોહવાની સ્થિતિસ્થાપકતા એ આબોહવા પરિવર્તનની અસરો માટે તૈયારી કરવાની, તેમાંથી પુનઃપ્રાપ્ત થવાની અને તેને અનુકૂળ થવાની ક્ષમતા અને સજ્જતા છે. આબોહવાને અનુકૂળ સમાજ/આર્થિક વ્યવસ્થા, કાર્બનની ઓછી માત્ર ધરાવતી હશે અને વિશ્વની વધારે તાપમાનની વાસ્તવિકતાઓ સામે સજ્જતા ધરાવતી હશે.

Climate resilience is the ability to prepare for, recover from, and adapt to the impacts of climate change. A climate resilient society would be low-carbon and equipped to deal with the realities of a warmer world. Resilience is an increasingly common word in the climate change vernacular.

ક્લાઇમેટ ચેન્જ બહુ આયામી વિષય છે અને અનેક વિભાગોની યોજનાઓમાં ક્લાઇમેટ ચેન્જની સજ્જતા ને લગતી કામગીરી થાય છે. ગુજરાત રાજ્યે છેલ્લા પાંચ વર્ષો થી ક્લાઇમેટ ચેન્જ વિભાગ અને અન્ય વિભાગોની ક્લાઇમેટ ચેન્જ યોજના સંકલન કરી સ્ટેટમેન્ટ તૈયાર કરે છે. રાજ્યના 27 વિભાગો પૈકી ૨૦ જેટલા વિભાગો climate રક્ષણ અને સંરક્ષણની યોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા આબોહવાની સ્થિતિસ્થાપક/ Climate resilient પરિસ્થિતિ નિર્માણમાં મદદ કરે છે. અહિંયાં વિભાગવાર આ પ્રકારની યોજનાઓ અંતર્ગત નાણાકીય જોગવાઈઓની ની માહિતી આપવામાં આવેલ છે.

વર્ષ 2024-25 માં 20 વિભાગોમાં ક્લાઇમેટ ચેન્જની પરિસ્થિતિ સામે સજ્જતા કેળવવા માટે કુલ રૂ.19949.કરોડની રકમની અંદાજિત નાણાકીય જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જે ગત વર્ષે 2023-24 ની અંદાજિત નાણાકીય જોગવાઈ રૂ. 11286 કરોડ કરતાંમાં રૂ. 8663. કરોડનું વધારો કરવામાં આવેલ છે. ક્લાઇમેટ ચેન્જ માટે વિવિધ વિભાગો દ્વારા નાણાકીય જોગવાઈની માહિતી અહિંયાં ટેબલ.1 માં આપે છે.

મોસમ /આબોહવા/ પરિવર્તન સામે સજ્જતા માટે અન્ય વિભાગોની યોજનાઓ
ટેબલ.1:Climate Change Scheme of Other Departments

	વિભાગ/ Department	2024-25	2023-24	% of 2024-25
		આંકડાઓ કરોડમાં		%
1	કૃષિ અને સહકાર	5926.71	271.87	29.71
2	શિક્ષણ વિભાગ	311.17	504.16	1.56
3	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ	1088.27	1558.55	5.46
4	અન્ન,નાગરિક પુરવઠા અને ગ્રાહક બાબતોનો વિભાગ	500.93	530.02	2.51
5	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	1368.81	818.17	6.86
6	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ	18.3	17.90	0.09
7	ગૃહ વિભાગ	34.42	128.42	0.17
8	ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ	537.01	556.29	2.69
9	શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ	148.93	7.80	0.75
10	નર્મદા.જળસંપત્તિ, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર	3702.02	3169.94	18.56
11	પંચાયત અને ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ વિભાગ	508.75	249.01	2.55
12	બંદરો અને વાહન વ્યવહાર વિભાગ	218	150.00	1.09
13	મહેસૂલ વિભાગ	172.08	117.05	0.86
14	માર્ગ અને મકાન વિભાગ I	2277.18	640.06	11.41
15	વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગ	3.15	2.50	0.02
16	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા વિભાગ ભાગ 1	1.25	1.25	0.01
17	આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ	485.23	387.24	2.43
18	રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓનો વિભાગ	5.11	9.89	0.03
19	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહનિર્માણ	1370.54	1192.76	6.87
20	મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ	108.02	35.99	0.54
21	કિલોઈમૅન્ટ ચેંજ વિભાગ	1163.34	937.00	5.83
	ટોટલ/કૂલ	19949.22	11285.88	100.00

કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ દ્વારા સેન્દ્રીય ખેતી માટે પ્રોત્સાહન યોજના, ટપક સિંચાઈ, સામૂહિક પ્રયાસો થી ભૂગર્ભ પાણીના ટાંકા , સજીવ ખેતી, પ્લાસ્ટીક mulching વગેરેનું સમાવેશ થાય છે.
નર્મદા.જળસંપત્તિ, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર દ્વારા નાની સિંચાઈ, મધ્યમ સિંચાઈ, પાણી પુરવઠા અને સ્વચ્છતા, મુખ્યમંત્રી મહિલા પાણી સમિતિ પ્રોત્સાહન યોજના, ગંધ પાણીનું પુન : ઉપયોગ, ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં નળ જોડાણમાં વધારો કરવો, ખારા પાણીને મીઠા પાણી બનાવવા માટે પ્લાન્ટ, વગેરેનું સમાવેશ થાય છે.

અહિયાં ટેબલ .2 માં વિભાગવાર ક્વાઇમેટ ચેંજ સામે સજ્જતા કેળવવા માટે યોજના/કાર્યક્રમ અંગે માહિતી આપેલ છે. આ સિવાય પણ ઘણી બધી યોજનાઓ હોઈ શકે.

ટેબલ.2: વિભાગવાર યોજનાઓ ની ટૂંકી નોંધ

વિભાગ	યોજના	Scheme
કૃષિ, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ	સેન્ટ્રીય ખેતી માટે પ્રોત્સાહન યોજના, ટપક સિંચાઈ, સામૂહિક પ્રયાસો થી ભૂગર્ભ પાણીના ટાંકા , સજીવ ખેતી, પ્લાસ્ટીક mulching વગેરેનું સમાવેશ થાય છે.	Incentive scheme for organic Scheme to assist in construction of community base ground water tanks for economical use through drip irrigation, Plastic Mulching
મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ	આંગણવાડીમાં ગેસ કનેક્શન, વગેરેનું સમાવેશ થાય છે.	Grant in aid to Local bodies (Electricity-Gas connection/ Gas refilling and maintenance)
નર્મદા, જળસંપત્તિ, પાણી પુરવઠા અને કલ્પસર ।	નાની સિંચાઈ, મધ્યમ સિંચાઈ, પાણી પુરવઠા અને સ્વચ્છતા, મુખ્યમંત્રી મહિલા પાણી સમિતિ પ્રોત્સાહન યોજના, ગંધ પાણીનું પુન : ઉપયોગ, ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં નળ જોડાણમાં વધારો કરવો, ખારા પાણીને મીઠા પાણી બનાવવા માટે પ્લાન્ટ, વગેરેનું સમાવેશ થાય છે.	Minor and Medium Irrigation Scheme, Water Supply and Sanitation Research and Development, Water Supply and sanitation Advance technology, Reuse of treated waste supply scheme, Augmentation in tap connectivity in Rural Areas. Set up of Desalination Plants
ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ	પ્રવાસી સ્થળોએ સ્વચ્છતા, સોલાર રૂફટોપ,, યાત્રાળુ સ્થળો પ સીસીટીવી અને વાઇફાઈની સુવિધા. રાજકોટ ખાતે ગ્રીનફિલ્ડ એરપોર્ટ, પર્યાવરણ ક્વીયરન્સ સેલ, ધોલેરની હદ બહાર પૂર શ્મનની કામગીરી, આઈ -ક્રિએટ કોરપસ અને ડીપ -સી (deep sea)પાઇપલાઇન.	Cleanliness at Yatradhams, Solar Roof Top Facility, CCTV and Wifi facilities at 8 pilgrim places, Greenfield Airport at Rajkot, Flood Mitigation work outside the boundary of Dholera, I-create corpus fund, Capital contribution to CETP Deepsea Pipeline and Allied Infrastructure
માર્ગ અને મકાન વિભાગ	માર્ગ અને મકાન વિભાગ હેઠા શહેરી માર્ગોને સુધારવા. પહોળા અને સંગીન બનાવવા. સાગર ખેડુ સર્વાંગી વિકાસ યોજના હેઠળ. નુકસાન પામેલ માર્ગોનું સુધારણા અને સંગીન બનાવવું.	Improvement (including widening) strengthening of Urban roads under R and B. Dept. Urban development year (Vikash Path), Improvement and strengthening of roads joining to taluka to taluka to district Head quarter, reconstruction of bridge/minor bridges damaged the to flood/heavy rain.
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહનિર્માણ	સ્વચ્છ ભારત (શહેરી)હેઠળ મહાનગર પાલિકાઓને સહાયક અનુદાન, નગર પાલિકાઓને સહાયક અનુદાન, સ્વચ્છ ભારત મિશન હેઠળ યુઝ વોટર સહાય, શૌચાલય સહાય,	Grant in aid to Municipalities for IEC & BC under Swachh Bharat Mission (Urban) (40% State), Grant in aid to Municipal Corporations and Municipalities for Capacity Building, Skill Development & Knowledge Management under Swachh Bharat Mission (Urban) (40% State), (AMRUT 2.0) grant to Municipal Corporations and Municipalities , Smart Cities Mission
અન્ન, નાગરિક પુરવઠા અને ગ્રાહક બાબતોનો વિભાગ	એલપીજી સીલીન્ડર પર સહાય, રૂ. 500 કરોડની પીએન જી અને એલપીજી સહાય યોજના	Subsidy Scheme on L.P.G Cylinder, Extended Subsidy Scheme on P.N.G./L.P.G
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ	પાણી સંબંધી રોગોની રોકથામ, લેપ્ટોપાયરોસીસ ની રોકથામ. સ્વાઇનફ્લુ રોગોની રોકથામ, વગેરે	Prevention of water related diseases, Prevention and control of leptospirosis, Prevention and control of swine flu, Prevention and control of non-communicable diseases

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	સામાજિક વનીકરણ, વૃક્ષ ખેતી યોજના, ફળાઉ રોપાના વાવેતરની યોજના, એગ્રો ફોરેસ્ટરી, વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ, ચેર વાવેતરની યોજના અને ઘાસ સુધારા વિકાસ યોજના, વન્ય દ્વ અટકાવ યોજના.	Social forestry scheme, Vruksh Kheti Yojana, Agro Forestry, Forest management and development, Grass Improvement Development Plan, Forest Fire prevention scheme, Gujarat Forest Nirman Development Scheme (JBIC), Biosphere reserve development, Sanctuary, national Park and protected Area's protection, Mangroves plantation and Rejuvenation (Bio shield)
મહેસૂલ વિભાગ	આપત્તિ વ્યવસ્થા સત્તા તંત્રને સહાય, આપદા મિત્ર સ્કીમ હેઠળ સ્વસંચકોને તાલીમ આપવા બાબત. ડ્રોન મારફત માપણી કરી પ્રોપર્ટી કાર્ડ તૈયાર કરવા બાબત.	Assistance to Disaster Management Authority, Aapadaa Mitra Scheme for training to volunteers.
પંચાયત અને ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ વિભાગ	સ્વચ્છ ભારત મિશન -ગ્રામીણ, પ્રધાન મંત્રી કૃષિ સિંચાઇ યોજના, ઘરો પર, ગ્રામ-પંચાયતો સોલાર રૂફટોપ, સ્વચ્છતા સહાય, વિદ્યાર્થીઓને બસ પાસ	Swachh Bharat Mission – Gramin, Pradhan Mantri Krishi Sinchayee Yojana - Watershed Component 2, General- CDP-3 Solar roof tops on TP/TD houses, Sanitation aid, ST bus pass fee concession for the primary secondary higher technical education.
શિક્ષણ વિભાગ	શાળાઓ માં સ્વચ્છતા સહાય,	Sanitation aid
ઊર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ્સ વિભાગ	સોલાર એગ્રીકલ્ચર પંપ સેટ યોજના, ઊર્જા સંરક્ષણ માટે સહાય, એલકડટીક	Assistance to GUVNL for Implementing the Scheme of Solar Agriculture Pump Sets., Assistance for Energy Conservation, Assistance to promote adoption of electric vehicles
શ્રમ, કૌશલ્ય અને રોજગાર વિભાગ	ઔદ્યોગિક શ્રમ યોજીને બેટરી ઓપરેટેડ ટુવ્હીલર/ ટ્રુ વ્હીલર વાહન ખરીદી માટે નાણાકીય સહાય આપવા માટે Go -Green શ્રમિક યોજના (ગુજરાત શ્રમયોગી -કલ્યાણ બોર્ડ . બેટરી ઓપરેટેડ ઇ -રિક્ષા. શ્રમિક પરિવહન યોજના, શ્રમિક અન્નપૂર્ણા યોજના અને ધન વન્તરી આરોગ્ય રથ	Financial assistance to industrial workers for the purchase of a battery-operated two-wheeler GO-Green Labor Scheme (Gujarat Labor Welfare Board), purchase of a battery-operated two-wheeler GO-Green Labor Scheme, Battery operated three-wheeler (E-Rikshaw), Shramik Parivahan Yojna, Shramik Annapoorna Yojna
વૈજ્ઞાનિક અને સંસદીય બાબતોનો વિભાગ	રીસર્ચ અને ડેવલપમેન્ટના ઓન ક્લાઇમેટ ચેન્જ . સેમિનાર અને તાલીમ	R & D on Climate Change, Organizing seminars and Training Programmes
સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા વિભાગ -1	દિવ્યાંગો વ્યક્તિઓ માટે ઇ-સ્કૂટર યોજના	A scheme for e-Scooter for Physically Disabled.
ગૃહ વિભાગ	પોલીસ માટે નવા રહેણાક મકાનો બાંધવા માટે	Construction of New Residential Building for Police
બંદરો અને વાહન વ્યવહાર વિભાગ	સબસિડી સહાય ઇ -વ્હીકલ (સ્કૂટર, રિક્ષા અને ફોર વ્હીલર	Subsidy for Two- Wheelers & Three Wheelers & 4 Wheelers
રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓનો વિભાગ	સરકારી જિલ્લા અને તાલુકા પુસ્તકાલય	Government District and Taluka Library at Rajpipla, Ahwa, Bhiloda, Dediapada, Umarpada
આદિજાતી વિકાસ વિભાગ	સાઇકલ સહાય, ડેરી અને સિંચાઇ યોજના	bicycle, stipend etc)-state scholarship, dairy/wadi irrigation schemes etc. project implemented under D-SAG- dairy

(પાથેય સંસ્થાના “પાથેય બજેટ બુલેટિન” ના માર્ચ-એપ્રિલ અંક-8માં અંદાજપત્રની સાદી સમજ માટે પ્રકાશિત માહિતી અત્રે પુનઃપ્રસિદ્ધ કરી છે.)

અનુ. ક્રમ	વર્ષ	વપરાયેલ રકમ (લાખમાં)	વણવપરાયેલી રકમ (લાખમાં)	વણવપરાયેલી રકમનાં કારણો
૧	૨૦૨૧-૨૨	૩૮૪.૨૨/-	૧૪૭.૮૩/-	(૧) નાયબ સેક્શન અધિકારી અને કચેરી મદદનીશની ભરતીની પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાથી સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા ફાળવણી થયેલ ન હતી. (૨) મોંઘવારી ભથ્થું ૩૮%નાં દરે ગણી કાઢવામાં આવ્યું હતું પરંતુ સરકાર દ્વારા મોંઘવારી ભથ્થાંની જાહેરાત ન કરતાં પાછી સોંપવામાં આવી હતી.
૨	૨૦૨૨-૨૩	૪૮૫.૦૬/-	૧૫૨.૬૪/-	(૧) અંગત મદદનીશ, નાયબ સેક્શન અધિકારી અને કચેરી મદદનીશની ભરતીની પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાથી સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા ફાળવણી થયેલ ન હતી. (૨) કોવિડ-૧૯ની મહામારીની કારણે કેટલાક કર્મચારીઓ અને અધિકારીઓ દ્વારા રજા મુસાફરી રાહતનો લાભ ન લેવાને કારણે ગ્રાન્ટ વણવપરાયેલી રહી. (૩) સરકાર દ્વારા મોંઘવારી ભથ્થાંની જાહેરાત અપેક્ષિત દરે ન કરતાં ગ્રાન્ટ પાછી સોંપવામાં આવી હતી.

(સંદર્ભ: વિધાનસભા પ્રશ્નોત્તરી એપ્રિલ ૨૦૨૪)

પર્યાવરણમિત્રના લેખોમાં વ્યક્ત થતા વિચારો સાથે સંપાદક મંડળ સહમત હોય તે જરૂરી નથી
ખાનગી વિતરણ અને શૈક્ષણિક હેતુ માટે પ્રકાશિત

પ્રકાશક : પર્યાવરણ મિત્ર ૫૦૨ રાજ એવન્યુ, ભાઈકાકાનગર રોડ, થલતેજ ચાર રસ્તા પાસે,

અમદાવાદ - ૩૮૦૦૫૯ ફોન - ૦૭૯-૪૮૯૫૦૩૬૫

E-mail: paryavaranmitra@yahoo.com

paryavaranmitra502@gmail.com

Website: <http://paryavaranmitra.org.in/>